

INNOVATSIYALAR – RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM OMILIDIR

Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasida o'qituvchisi

yangiboymustafaqulov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10467672>

Annotatsiya: Maqolada innovatsiya, innovatsion jarayon tushunchalari va ularning mohiyati xususida xorijiy va mahalliy olimlarning fikrlari keltirilib, innovatsion jarayonlarni tashkil etish shakllari va innovatsion jarayonlarning asosiy bosqichlarining batafsil nazariy taxlili keltirib o'tilgan. Shu bilan birga, bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning ta'siri va uning muhim omil ekanligi tavsiflab o'tilgan.

Tayanch so'zlar: Innovatsiya, innovatsion jarayon, innovatsion jarayonlarni tashkil etish shakllari, innovatsion jarayonlarning asosiy bosqichlari, innovatsion strategiya.

Bugun dunyo iqtisodiyotiga nazar solsak, shiddat bilan rivojlanayotganligiga guvoh bo'lamiz. Buning zahirida bir tomondan mehnat va tajriba yotsa, ikkinchi tomondan esa shak-shubhasiz innovatsiyalar va ularni iqtisodiyotga qo'llash natijasi yotadi. Bundan ko'rinib turibdi-ki, bugungi kunda iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning o'rni beqiyosdir.

Dunyoning iqtisodiy sahnasiga chiqishda har qanday iqtisodiy tizim (korxona, hudud va mamlakat)ni samarali rivojlantirish uning innovatsiyalarni qabul qila olishiga bog'liq. Ya'ni tashqi va ichki muhitning o'zgarishiga mos ravishda faoliyat shaklining yangilanishida uzluksizlik ta'minlanishi zarur. Zamonaviy dunyoda innovatsiyalarning turli sohalaridagi faoliyatga joriy qilinishi iqtisodiy o'sishga olib kelib, bir tomondan davlatning rivojlanishida bosh omil bo'lsa, ikkinchi tomondan ilmiy-texnik rivojlanishning natijasi sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, "Xalqimiz dunyoqarashida innovatsiya muhitini yaratish eng muhim vazifamizdir. Innovatsiya bo'lmas ekan, hech bir sohada raqobat, rivojlanish bo'lmaydi. Bu sohada o'zgarishlarni xalqimizga keng targ'ib qilmasak, odamlarda ko'nikma paydo qilmasak, bugungi davr shiddati, fan-texnikaning mislsiz yutuqlari bilan hamqadam bo'lolmaymiz"¹. Iqtisodiy tizimning rivojlanishi innovatsiyalarning ta'siri ostida amalga oshirilib yakunda yangi bilimlar hisobiga iqtisodiy o'sishga erishishda innovatsion dastaklardan foydalanish dolzarbligini ko'rsatadi. Innovatsion ishlanmalar turli xil elementlardan tashkil topgan

bo'lib, ularni bir butun tizimga birlashtirishdan olingan natija iqtisodiy o'sishga sabab bo'ladi.

Jahonda "innovatsiya" va "innovatsion jarayon" tushunchalariga ko'plab olimlar o'z ta'riflarini keltirishgan. Bu ishlab chiqarish omillarining noan'anaviy kombinatsiyasi bo'lib, Y.Shumpeter tomonidan uning innovatsion o'sish nazariyasining asosi sifatida foydalanilgan. U ishlab chiqarish omillarining yangi kombinatsiyasining mavjudligi va zarurligini birinchilardan bo'lib asoslagan. Shuningdek texnologik "innovatsiyalar" tushunchasini "yangi kombinatsiyalarning kiritilishi"² - deya ta'riflagan. P.F.Drukerning fikricha, innovatsiya - bu tadbirkorlar tomonidan qo'llangan o'ziga xos vosita bo'lib, undan turli xil xizmat va biznesdagi imkoniyat sifatida foydalanish mumkin³.

S.D.Ilenkovaning ta'kidlashicha, innovatsiyalarning tarkibi o'zgarishlardan iborat bo'lib, innovatsion jarayonning asosiy vazifasi ham o'zgarishlardir. Innovatsiyalarda dinamik va statik jihatlar mavjud. Oxirgi holatda esa ilmiy-ishlab chiqarish tsiklining natijasi sifatida namoyon bo'lib, bu natijalar o'zining muammolariga ega bo'ladi⁴. Shu sababli innovatsion jarayonga yangiliklarni asta-sekinlik bilan joriy etish talab etiladi. R.I.Gimush, F.M.Matmurodovlarning fikricha, innovatsiya - yangilik va yangilik kiritish degan ma'noni bildiradi. Bu yangilik zahirida yangi tartibni, yangi odatni, yangi uslubni, kashfiyotni tushunish lozim⁵. Z.T.Gaibnazarovanning ta'kidlashicha innovatsiya - bu kasbiy faoliyatning tubdan tartibga solinadigan, yangi natijalarni yaratish va uni tubdan yangi sifat darajasiga ko'tarish. Mukammal holdagi har qanday yangilik odatdagi faoliyatdan tashqariga chiqadi va har doim ushbu sohada yutuqlarga intiladi⁶. Unga ko'ra inson

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev nutqidan 2.12.2017 yil. <http://uza.uz/politics/shavkat-mirziyoyev-xalqimizdunyoqarashida-innovatsiya-muhit-02-12-2017>

² Шаймиева Э.Ш. Инновации для реализации технологической модернизации регионов. – Казань: Познание Института экономики, управления и права, 2011.

³ Друкер Питер Ф. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – Москва: ООО «И.Д. «Вильямс», 2009.

⁴ Инновационный менеджмент: учеб. [Текст] / под ред. С.Д. Ильенковой. – Москва: ЮНИТИ, Банки и биржи, 2001.

⁵ Gimush R. I., Matmurodov F. M. Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma - Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008.

⁶ Гаибназарова З.Т. Модернизация: управление инновациями и управленческие инновации // XIX Международная конференция "История управленческой мысли и бизнеса. Управленческий труд и роли менеджеров: прошлое, настоящее, будущее". – Россия, Москва: МГУ имени М.В.Ломоносова, 21-22 сентября 2018.

kapitalini rivojlantirishda innovatsion jarayonlarni to'g'ri va vaqtida yo'lga qo'yish muhim hisoblanadi.

Innovatsion jarayonlarni ta'riflashda ko'plab olimlarning ilmiy qarashlari e'tiborga molik. A.I. Anchishkinning ta'kidlashicha, innovatsion jarayonlarni uch xil turdagi yangiliklarni joriy qilinishiga ajratish mumkin. Bular, shu paytga qadar aytilmagan ilmiy yangiliklar bo'lib, inqilobiy samaradorlik kuchlarini namoyon qiladi; texnikaning davri almashishi, mavjud fundamental ilmiy tamoyilni saqlagan xolda yangi texnologiyalarning paydo bulishi; mavjud texnikaning ma'lum bir ko'rsatkichlarini miqdoriy yaxshilash, yangilik joriy qilish turlarining mohiyati, turli darajadagi bilimlarning moddiylashuvidir⁷. L.S. Baryutinning ta'kidlashicha, yangilikni joriy qilinishi bu - boshqariladigan jarayon bo'lib, majmuaviy xarakterga ega va turli xil tizim va tarkibiy tuzilmalarga sezilarli o'zgartirishlar kiritish maqsadida yangisini yaratish, tarqatish va butunlay yangi yoki modifikatsiyalangan vosita (yangilik)dan foydalanish bilan aniq ijtimoiy ehtiyojni qondirish va iqtisodiy, texnik hamda ijtimoiy samara keltirishidir⁸. Mazkur atamalarning mazmunidan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, qachonki, har qanday kashfiyotlar, yangi voqealar, xizmatlar va usullar turlari tarqalishiga qabul qilinsa (tijoratlashish), o'shanda xalq ommasi tomonidan tan olinadi. Bunda yangilikning joriy etilishi yangilikni qo'llash jarayonini bildiradi va yangilikning tarqatilishiga qabul qilinishi vaqtidan boshlab yangi sifat - innovatsiya (yangilikni joriy etish)ga aylanadi. Innovatsiya va innovatsion jarayon atamalari bugungi kunda juda keng qo'llanilishi uning mazmun-mohiyatini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarni yanada kuchaytirmoqda. Shu sababdan mazkur atamalarning iqtisodiy mazmun-mohiyatini tadqiq etgan ayrim iqtisodchi-olimlarning qarashlarini o'rganish muhimdir.

Xorijiy izlanuvchilar va MDH mamlakatlaridagi tadqiqotchilar bilan bir qatorda O'zbekistonlik iqtisodchi-olimlar ham "innovatsiya" atamasining iqtisodiy mazmun-mohiyati yuzasidan ilmiy qarashlarni o'rta tashlash bo'yicha katta izlanishlar olib borishgan va o'zlarining zamonaviy talqindagi ta'riflarini ishlab chiqqanlar. Ilgari, innovatsion jarayonda hukumatning roli bozorning barcha ishtirokchilari innovatsiyalarni samarali ishlab chiqishi va joriy qilishi, shuningdek, fundamental tadqiqotlar va yangi ishlanmalarga homiylik qilishi mumkin bo'lgan innovatsion muhitni yaratishdan iborat edi.

Bugungi tobora murakkablashib borayotgan dunyoda, sanoatning o'zaro kirib borishi va o'zgarishlarning tez sur'atlarda oshib borishi sharoitida, davlatning roli yanada ahamiyatli bo'lib bormoqda⁹. Chunki mamlakat innovatsion rivojlanishni amalga oshirmasa global miqyosda ko'plab mamlakatlardan ortda qoladi va natijada iqtisodiy inqirozning sodir bo'lishiga zamin yarata boshlaydi. Mamlakatni innovatsion rivojlantirish siyosatini, shu jumladan sanoatni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish orqali, hukumat nafaqat strategik muhim istiqbolli loyihalarni moliyalashtiradi, balki tarmoqlarning innovatsion rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi¹⁰. Global qiymat zanjiri nazariyasining mavjud yondashishlari bir-birini to'ldirishiga qaramay, bu mavzudagi tadqiqotlarning klassik nazariy asosini bekam-u ko'st deb bo'lmaydi. Global qiymat zanjiri tadqiqotlarining empirik va uslubiy asoslari yaratilmoqda.

Tadqiqot natijalarining ishonchligini va ularning prognoz qiymatini oshirish, ko'proq taklif qilish, amaliy-siyosiy tavsiyalar va strategik rejalashtirishni takomillashtirish hamda foyda olish uchun Global qiymat zanjiri va innovatsion tizimlar tadqiqotlarini birlashtirish mumkin. Bu nazariyalarning o'ziga xos cheklashlaridan qochish, taqdim etilgan model milliy institutlarning ahamiyati inobatga olinadi. Foresight (Bashorat) metodologiyasining qo'llanilishi prognozni kengaytiradi. Tahlil qilish imkoniyatlari va statik modelga dinamizmni qo'shadi. Bularning barchasi mamlakatlarning strategik rejalashtirish aniqligini oshirishga imkon beradi. Global qiymat zanjirlarida mavjud va mavjud modellarga nisbatan ishlab chiqilgan siyosiy tavsiyalarning ahamiyatini oshiradi¹¹. Ushbu metodologiyani mamlakatimizga joriy qilish orqali yangi innovatsion yechimlarga erishish mumkin. Tekshirilgan tashkilotlarning umumiy sonida texnologik innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar ulushi biznes hamjamiyatining umumiy hajmida innovatsion faoliyatning rivojlanish darajasini ko'rsatadi. Sanoat namunalari berilgan patentlar sonining indikatori innovatsiya sohasining rivojlanishi va ilmiy xodimlarning jalb etilish darajasi, shuningdek ushbu ko'rsatkich innovatsion jarayonning kapital intensivligini ko'rsatadi.

Rivojlangan ilg'or texnologiyalarning ko'rsatkichi kompleksda innovatsion ishlab chiqarishni tashkil etish samaradorligini baholashga imkon beradi. Shuningdek, innovatsiyalar mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini tavsiflovchi

7

https://studme.org/13761025/investirovanie/struktura_innovatsionnogo_pr_otessa

⁸ Meshkova and Moiseichev. Russia's experience of foresight implementation in global value chain research. Journal of Innovation and Entrepreneurship (2016).

⁹ Morozuk Y.V., Sharkova A.V., Merkulina I.A., Vasilyeva O.N. 2017. Innovative Aspects of Development of the Waste Recycling Industry in the New Economic Context: Problems and Prospects. Journal of Environmental Management and Tourism, 8(3(19)).

¹⁰ Райзберг Б.А. Государственное управление инновационными процессами. Экономист. – Москва, 2008.

¹¹

https://studme.org/13761025/investirovanie/struktura_innovatsionnogo_pr_otessa

bilvosita ko'rsatkichdir. Patentlarning soni ortishida mamlakatimizda asosan kichik biznes va tadbirkorlik sub'ektlari faol harakat qilishmoqda. Davlat tashkilotlarida esa ushbu jarayon so'nggi yillarda keskin pasayganligi sezilmoqda. Innovatsion jarayon - bu ilmiy bilimlarni innovatsiyaga aylantirishning taraqqiyotidir. Innovatsiyalarni g'oyadan ma'lum bir mahsulot, texnologiya yoki xizmatga o'tadigan va amaliy foydalanishda tarqaladigan hodisalarning ketma-ket maqsadi sifatida taqdim etish mumkin. Boshqalardan farqli o'laroq, innovatsiya jarayoni amalga oshirish bilan tugamaydi. Ya'ni, bozorda yangi mahsulot, xizmat paydo bo'lishi yoki yangi texnologiyalarni loyihalashtirish quvvatiga yetkazish talab etiladi. Innovatsion jarayon (IJ) bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi, ularning asosiylari quyidagilardan iborat: ilmiy-tadqiqot ishlari (ITI), tajriba-konstruktorlik ishlari (TKI), ishlab chiqarishga texnologik tayyorgarlik (ICHTT), ishlab chiqarish sikli (ICHS), bozor faoliyati (BF).

“O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasi”ga ko'ra Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga sarflanadigan xarajatlarni oshirish hamda bu ko'rsatkichni YAIMga nisbatan 1-1,5 foizga yetkazish, band bo'lgan aholi orasida tadqiqotchi olimlar sonini 0,4 foizga, iqtisodiyot tadbirkorlik sektorining ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga xarajatlari ulushini innovatsiyalarga sarflanadigan barcha xarajatlarning 0,4 foizga yetkazish, shuningdek, Global innovatsion indeks reytingi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi jahonning 50 ta ilg'or mamlakati orasidan joy olishiga erishish vazifasi belgilangan¹². Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga sarflangan o'zlashtirilgan xarajatlar tuzilmasini ko'rib chiqishda davlat sektorining ulushi kattaligini qayd etish zarur.

Jahon mamlakatlarini baholash va ularni innovatsiyalar rivojlanishi darajasi bo'yicha taqqoslash uchun Kornel universiteti, INSEAD biznes maktabi va Jahon intellektual mulk tashkiloti (JIMT) Global innovatsion indeksni (Global innovation Index) ishlab chiqdi. Oxirgi e'lon qilingan tadqiqotda (Global innovation Index 2018) ekspertlar intellektual mulk huquqi uchun arizalar sonidan va yaratilgan mobil ilovalardan boshlab to ta'lim uchun xarajatlar hajmi va ilmiy-texnik e'lonlar sonigacha 80 ta turli parametr asosida 126 ta mamlakatni baholadi. O'zbekiston 2018 yilgi Global innovatsion indeksga kiritilmadi. Oxirgi marta mamlakatimiz bu indeksda 2015 yilda ishtirok etgan bo'lib, 141 ta mamlakat orasida 122-o'rinni egalladi. Bunda indeks yaratish uchun ko'rib chiqilgan 80 ta ko'rsatkichdan 39 tasi

bo'yicha O'zbekistonga oid ma'lumotlar mavjud emas edi. Global innovatsion indeksda foydalanilgan metodologiyaga ko'ra 11 ta ko'rsatkich bo'yicha O'zbekiston eng zaif xususiyatlarga ega. O'zbekistonda innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanuvchi kompaniyalar ancha o'sganligiga qaramay, innovatsion-faol korxonalar, ya'ni texnologik innovatsiyalarni joriy etuvchi korxonalar ulushi ham past darajadadir. Bugungi voqelikda innovatsiyalar milliy iqtisodiyotda strategik vazifalarni hal qilishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki ular rivojlanish sur'atlarini belgilash, yetakchilik va raqobatdosh ustunlikni kuchaytirish va zararlardan o'z vaqtida himoya qilishni ta'minlaydi. Biznesning barcha sohalarida iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lmagan radikal innovatsiyalarni joriy etish sharoitida Rossiya iqtisodiyotidagi bir nechta sanoat innovatsiyalarini rivojlantirish istiqbolli hisoblanadi. Ular kerakli ishlab chiqarish ko'lamiga ega (neft va gaz, energetika, metallurgiya va boshqalar) va ilg'or texnologiyalarni va milliy innovatsion markazlarni joriy etishning harakatlantiruvchi kuchiga aylanishi mumkin. O'z navbatida, O'zbekiston quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha yuqori o'rinlarga ega: biznes tashkil etishning oddiyligi (55-o'rin), faoliyat ko'rsata olmaslikni hal etishning oddiyligi (bankrotlikni tan olish) (72-o'rin), o'rta ta'limda olimlar va o'qituvchilar nisbati (47-o'rin), ilm-fan va texnika sohasidagi bitiruvchilar soni (47-o'rin), kapitalning yalpi jamlanishi (19-o'rin), mikromoliyaviy tashkilotlar kredit portfeli (39-o'rin), kelib chiqishi bo'yicha patent arizalar (48-o'rin), kelib chiqishi bo'yicha foydali model ilovasi (24-o'rin), bir kishiga YAIM o'sish sur'atlari (6-o'rin), yaratilgan milliy badiiy filmlar (49-o'rin)¹³ [3].

2019 yilda mamlakatimizning Global innovation Index ro'yxatiga kiritilmaganligini past darajadagi innovatsion siyosatning qo'llanilishi bilan bog'lash mumkin. Buning oldini olish va innovatsion faoliyatni yanada rivojlantirish maqsadida Prezidentimiz tomonidan uzoq muddatli maqsadli strategik yo'nalish belgilab berildi. Hamda innovatsion jarayonlarni samarali yo'lga qo'yish maqsadida “O'zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlantirish strategiyasining Konsepsiyasi”da “Inson iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili” 26 ekanligi keltirilgan. Hamda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga va innovatsiyalarni rivojlantirishni rag'batlantirishga imkon beradigan uzluksiz ta'lim konsepsiyasi joriy qilinganligi keltirib o'tilgan. Unga ko'ra quyidagilarni amalga oshirish talab etiladi. Ya'ni:¹⁴ - aholining barcha qatlamlari uchun qulay va

¹² O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasi. https://www.pv.uz/uz/documents/mamlakatni_ijtimoiy-iqtisodiy_rivojlantirishning_strategik_vazifalari_amalga_o'shirilishi_samaradorligi_uchun_O'zbekiston_Respublikasi_Vazirlar_Mahkamasining_ma'suliyatini_o'shirishga_doir_birinchi_navbatdagi_chora-tadbirlar_tog'risida.

¹³ O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasi.

https://www.pv.uz/uz/documents/mamlakatni_ijtimoiy-iqtisodiy_rivojlantirishning_strategik_vazifalari_amalga_o'shirilishi_samaradorligi_uchun_O'zbekiston_Respublikasi_Vazirlar_Mahkamasining_ma'suliyatini_o'shirishga_doir_birinchi_navbatdagi_chora-tadbirlar_tog'risida.

¹⁴ O'zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlantirish strategiyasining Konsepsiyasi. <https://uzbekistan2035.uz/uz/uzbekistan-2035>

sifatli ta'limni yo'lga qo'yish; - ta'lim vazirliklarining rivojlantirish bo'yicha yagona strategiyasini yaratish; - ta'lim sifatini baholashning davlat tizimini ishlab chiqish; - rivojlangan infratuzilma, maktablar (sinfda 27 kishigacha), universitetlar (har bir universitet uchun 170 ming kishi) va bolalar bog'chalari sonining ko'payishi; - ommaviy ta'limdan inklyuziv ta'limga o'tish; - rivojlangan xususiy ta'lim bozorini tashkil qilish; - mehnat bozori hajmi va tuzilmasi bo'yicha ishonchli va to'liq ma'lumotlarni shakllantirish; - ilmiy va pedagogik kadrlar samaradorligini oshirish, shu jumladan ilmiy xavola qilingan natijalarni ilmiy jurnallarda nashr etish (peer-reviewed journals). Xirsha Indeks nashrlarining iqtiboslarini ko'paytirish; - xalqaro miqyosda tan olingan ilmiy maktablarni yaratish (taniqli olimlar uchun) kabilar kiradi. Yuqoridagi yo'nalishlarni amaliyotga joriy qilish hisobiga inson kapitaliga qaratilgan innovatsion jarayonlarni tashkil etishning samaradorligini oshirish natijasida 2030 yilga kelib quyidagi natijalarga erishish mumkin: - mutaxassislarning malakasi bozor talablariga javob bera boshlaydi; 27 - 2030 yilga kelib aholi jon boshiga YAIM 4 538 AQSH dollarini tashkil etishi kutilmoqda; - muhandislar, iqtisodchilar va menejerlar bozorda ustunlik qila boshlaydi (xodimlarning 70% dan ortig'i); - ishsizlik darajasi 6,2% ga kamaytiriladi¹⁵.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev nutqidan 2.12.2017 yil. <http://uza.uz/uz/politics/shavkat-mirziyoev-xalqimizdunyogarashida-innovatsiya-muhit-02-12-2017>
- 2.O'zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlantirish strategiyasining Konsepsiyasi. <https://uzbekistan2035.uz/uz/uzbekistan-2035>
- 3.O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasi. <https://www.pv.uz/uz/documents/mamlakatni-ijtimoiy-iqtisodiy-rivojlantirishning-strategic-vazifalari-amalga-oshirilishi-samaradorligi-uchun-O'zbekiston-Respublikasi-Vazirlar-Mahkamasining-ma'suliyatini-oshirishga-doir-birinchi-navbatdagi-chora-tadbirlar-togrisida>.
- 4.Барютин Л.С. Управление техническими нововведениями в промышленности. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1986.
5. Gimush R. I., Matmurodov F. M. Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma - Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008.
- 6.Гаибназарова З.Т. Модернизация: управление инновациями и управленческие инновации // XIX Международная конференция “История управленческой мысли и бизнеса. Управленческий труд и роли менеджеров: прошлое, настоящее, будущее”. – Россия, Москва: МГУ имени М.В.Ломоносова, 21-22 сентября 2018.

- 7.Друкер Питер Ф. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – Москва: ООО «И.Д. «Вильямс», 2009.
- 8.Инновационный менеджмент: учеб. [Текст] / под ред. С.Д. Ильенковой. – Москва: ЮНИТИ, Банки и биржи, 2001.
9. Райзберг Б.А. Государственное управление инновационными процессами. Экономист. – Москва, 2008.
- 10.Шаймиева Э.Ш. Инновации для реализации технологической модернизации регионов. – Казань: Познание Института экономики, управления и права, 2011.
- 11.Morozyuk Y.V., Sharkova A.V., Merkulina I.A., Vasilyeva O.N. 2017. Innovative Aspects of Development of the Waste Recycling Industry in the New Economic Context: Problems and Prospects. Journal of Environmental Management and Tourism,
- 12.Meshkova and Moiseichev. Russia's experience of foresight implementation in global value chain research. Journal of Innovation and Entrepreneurship (2016).
- 13.https://studme.org/13761025/investirovanie/struktura_in-novatsionnogo_otessa.

¹⁵ O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasi. <https://www.pv.uz/uz/documents/mamlakatni-ijtimoiy-iqtisodiy-rivojlantirishning-strategic-vazifalari-amalga-oshirilishi-samaradorligi-uchun-O'zbekiston-Respublikasi-Vazirlar-Mahkamasining-ma'suliyatini-oshirishga-doir-birinchi-navbatdagi-chora-tadbirlar-togrisida>.

oshirilishi samaradorligi uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ma'suliyatini oshirishga doir birinchi navbatdagi chora-tadbirlar togrisida.